

KULTURHISTORISK BESKRIVELSE

UTMARKSSLÅTT OG SETRING PÅ ROMSTAD, HØYLANDET

OKTOBER 2011
Heidi Romstad

Innledning

Her følger en kulturhistorisk beskrivelse av bruken av utmarka på Romstad til fjellslått. Beskrivelsen skal danne bakgrunn for gjenopptakelse av slåttene i områdene og en botanisk kartlegging med påfølgende vegetasjonskart vil peke ut områder som bør skjøttes.

Det har vært opphold i kulturpåvirkningen i området fra ca 1950 og frem til 2002. Da fattet undertegnede sammen med Rita og Johan Romstad interesse for å ta opp igjen noe av utmarksslåttene. Det ble utarbeidet en skjøtelsesplan (Romstad 2002) og gjennom SMIL-ordningen bevilget midler til botanisk kartlegging av Vitenskapsmuseet (Moen og Nilsen 2005). Her ble området vurdert til å ha status som et verdifullt kulturlandskap, klasse A. Deler av de gamle slåtteområdene er vernet som naturreservat, og myrer innenfor reservatet og utenfor planlegges skjøttet gjennom slått.

Det har imidlertid vært noe usikkert hvilke områder en skulle konsentrere seg om i fortsetningen. Ved hjelp av Høylandet kommune og SNO ser det ut til at et prosjekt tar form og at kulturpåvirkningen kan anta et større omfang innenfor avklarte rammer. Prosjektet heter "Mennesket og naturarven" og skal belyse tradisjonskunnskap i forhold til naturbruk. Gammel naturbruk var ofte bærekraftig og den påvirket natur og skapte en del av den naturen vi i dag prøver å verne fordi gammel hevd opphører. Prosjektet skal dokumentere hvordan naturen ble brukt av tidligere generasjoner og vi skal se det i sammenheng med dagens forvaltningsutfordringer. Det beste utgangspunktet for god skjøtsel er alltid å ha så god innsikt som mulig i gammel bruk av naturen i området. I denne rapporten har vi hentet materiale fra ulike kilder for å sette sammen slik kunnskap.

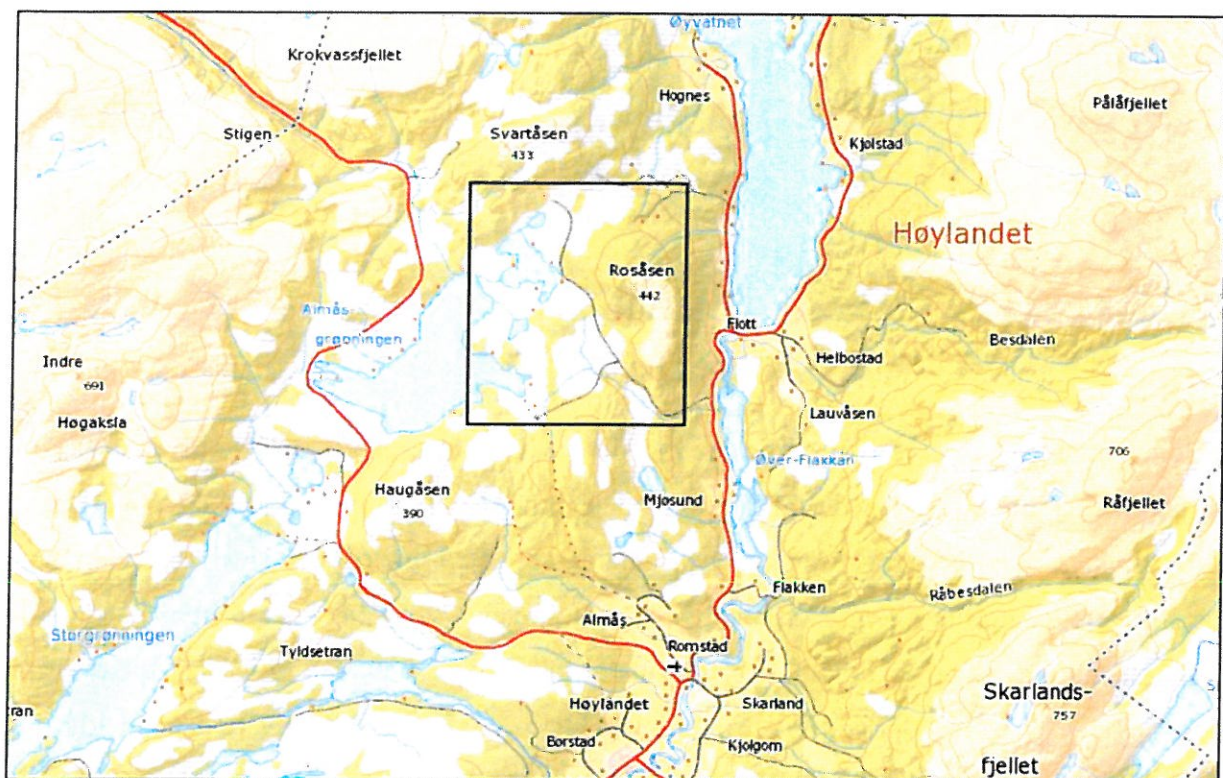
Vi som har vært involvert i dette arbeidet over flere år ser med glede frem til at de store slåtteområdene på Romstad bringes frem for offentligheten og at det fortelles historier herfra til fremtidige generasjoner.

12. oktober 2011

Heidi Romstad

1.0 Historier om utmarksslått fra eldre skriftlige kilder

Gården og kirkestedet Romstad hadde i den eldre matrikkel en skyld av 3 øre og 12 mkl. og var i sin helhet beneficert Overhalden prestebol (Skarland 1974). Beliggenheten tyder på at det er den eldste –stadgård på Høylandet. Fra starten av 1600-tallet fins det skriftlige kilder om driverne av gården. Frem til 1645 var Romstad en gård, etter det ble den delt. Tall fra kvegskatten i 1657 viser at begge bruka hadde utrolig stor buskap. Det ene bruket hadde 1 hest -9 kyr –11 småfe, mens det på det andre var 2 hester –10 kyr og 13 småfe. I flg tall fra andre kommuner lå det godt over gjennomsnittet i 1657(Christiansen P.R 1999, s 259), der ca 5 kyr var vanlig. Trolig kan den store buskapen skyldes gode slåttemyrer i fjellet.

Kart: Området vest for Rosåsen hadde store områder med gode slåttemyrer.

I matrikkel av 1723 beskrives aktiviteten på gården ved følgende:

"Ingen husmend, skaug til bruk og husbruk, en liten sæter under hele gården, ingen kvern, intet fiskeri. Ligger i sol og baklie. Nogen tungvunden og middelmådig kornviss. Udsæd: 1 1/2 td bygg, 2 td havre, avler 20 mark lin og hamp. 45 sommerlæs hø av hjemme og udmarken".

Dette er det første skriftlig kilder på bruken av utmarka, men som trolig har tradisjoner lenger tilbake. Elles bærer navnsetting av steder i utmarka i dag, preg av tidligere oppsittere. Sjul Iversen overtok den ene halvdel av Romstad i 1706. Navnet Sjul henger med ennå: Sjulenget/Sjul-loddo, som var en av de beste slåtteteigene i fjellet. Løa fra 1750 står delvis ennå. Det andre navnet er på Sjulmyra (heimafor Skeitjønmyra).

Sjul-loddo, avbildet med Idar Romstad foran. Foto fra 1960-åra

Høyet fra løene ble kjørt til gårds med slede, vekta på lasset var anslått til ca 100 kg. I matrikkelen fra 1723 sies det at ble tatt 45 sommerlass høy av hjemme og utmarken på Romstad. For registrerte engsletter og slåtteteiger i fjell og på myr ble det betalt noen skillinger i skatt. Slik tilleggsslått ble mer utbredt utover 1700.-tallet etter skatten å bedømme. Skattlegging av seterbruket kom også inn under tallene fra 1759. Trolig var det folkeveksten fremover 1700-tallet som gjorde setring og utslåtter mer aktuelt. Etter Svartedauen i 1350 var det lett å finne beite for buskapen, men folketallet hadde økt mye frem mot 1700 og mot 1800-tallet. Når mer av heimejorda ble tatt til korndyrking ser man en tendens til at flere og flere etablerer setre i Namdalen. Setrene ble en stadig større del av gårdsbruket som økonomisk enhet. En som ikke syntes noe særlig om dette var Gerhard Schønning, som mente bøndene måtte utvide innmarken enn å leve en slik nomadetilværelse. Han mente det var mye å vinne heime ved bruk av drenering og moderne metoder.

Seterbruket fortsatte sin vekst og avtok ikke før 100 år etter Schønnings tid. Fra 1759 ble det på bygdedingene kunngjort seterbolskatt, fra 4 til 12 skilling, beregnet på grunnlag av

landskylda. I tillegg skulle det betales en avgift på hvert lass høy som ble ført ned, med 2 skilling pr lass. Det kunne nok forsvinne noen lass, til tross for befaringer og besiktigelser som lå til grunn for innkrevingen. I denne perioden oppsto nok en de uenigheter omkring beitingen og slåttene i fjellet. (Christiansen 1999)

Seterloddø 1959. Utlånt av Anders Romstad

Utmarka på Romstad ble i 1814 gjenstand for tvist om seterbruk og fjellslått. Gården hadde to brukere og den ene (Elias Strand) stevnet den andre (Roland Romstad) fordi han følte seg fornærmet i deres felles drift med seterbruk og gjeting. Rolands kone hadde ofte ikke ville vært med til setra, men gjetet kyrne hjemme på felles innmark, til skade for åker og eng. Forholdet ble avklart mellom partene, Rolands kone innrømmet sine feil. Som om ikke dette var nok, Roland ble også stevnet fordi *"han sistleden sommer hadde gitt en annen tillatelse til å slå hø i Romstads fjeldstrekning, Huldbekgrubben kaldet, hvilket engslette Strand påstår tilhører hans gårdpart. Det ble slått 3 sommerlæs hø der. Saken ble henvist til åstedskommisjon næstkommende forår, med partenes samtykke"*.

Lørdag den 1 juli 1815 åstedskommisjonen på Romstad, ang grensene i fjeldet mellom Elias Strand og Roland Romstad. Grænsene mellom fjeldengslettene ved Huldbekgrubben nordfor Skjeitjønna beskrives. Dessuten lovet Roland å skaffe hr Strand et fuldkomment viterlæs hø, i stakk ved Gåstjønneget, som erstatning for at Roland også der har fornærmet Elias. Kommisjonen tok bare 4

riksbankdaler på grund av Rolands fattigdom, og de 4 daler delte Elias med ham, og la også ut pengene for ham.

E. Strand

Roland Romstad

m.p.p

Fremover 1800-tallet er det flere brukere på Romstad, og gården er delt i to bruk. Periode når den ene delen av gården eid av Roland, kalles "Rolandbruket". Roland-setervollen er et sted nedenfor dagens setervoll, på nedsida av seterbekken.

I 1846 ble det avsluttet utskiftning av innmarken for de to bruk på Romstad. I følge skjøte, tinglyst 1861, selger daværende eier Salomonsen, sin eiende del av Romstad (bnr 1) til Knut O. Flåt. Han forbeholder seg bruksrett på et slåtteng i Romstadjellet i 10 år –*Karienget kaldet*. Foret ble fraktet på vinterføre til Hildrum (4 mil hver vei) og dette foregikk gjerne i småjula. Det var vel kanskje ikke bare verdien av fjellhøyet som hadde interesse, men høykjøringa var også en god anledning til å besøke slekt og venner på Høylandet. Det fortelles om festlige dager mens fjellhøykjøringa pågikk (Skarland).

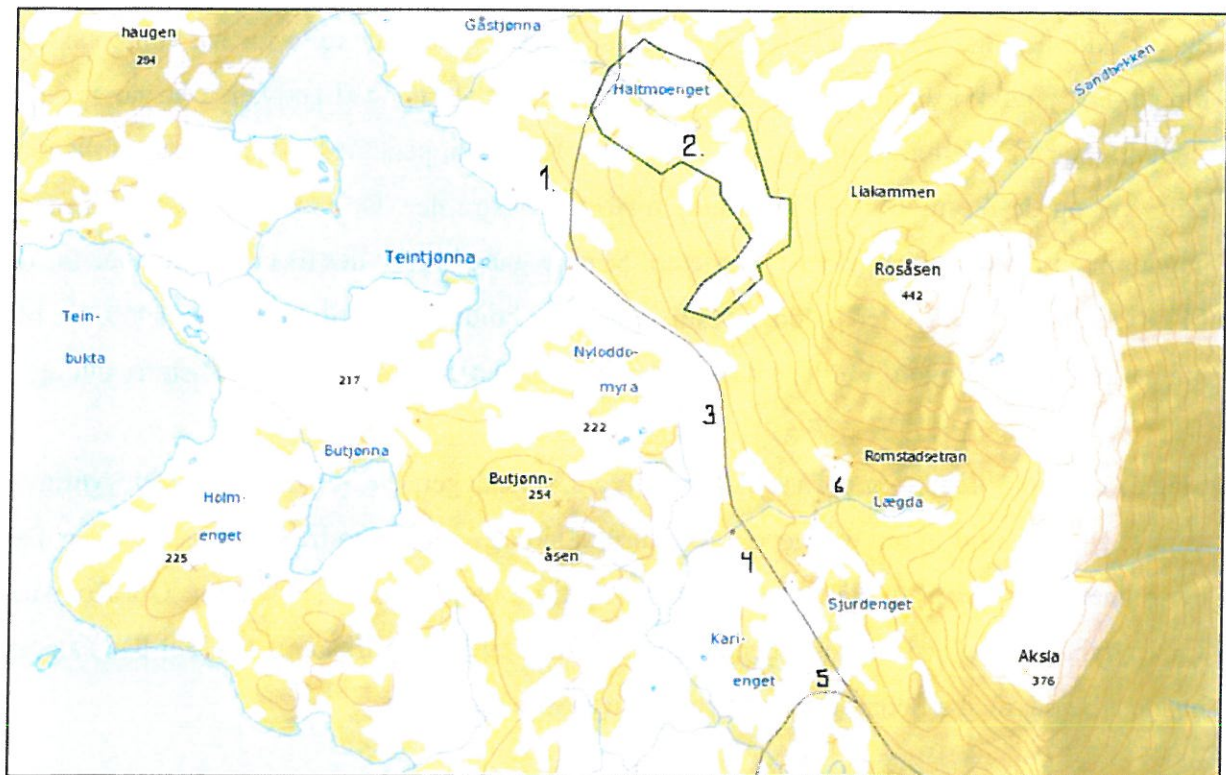
I avgiftsprotokoller fra 1803 står følgende om bruken av arealene på gården "*Gården er meget tungvunden at drive da den meste høavling må tages til fjelds*". Slik fortsetter det hele 1800-tallet. Utmarka spilte derfor en svært stor rolle for gården på denne tida. Gårdkona (Hanna Sofie) frem til 1883 fortalte (muntlig overført kilde) at de første åra hun var på Romstad kom mesteparten av foret fra fjellet. Fjellhøy vart regna som forgrunnlag helt fram til etter siste krig. (Romstad 1996,12).

Under: Slått på Karienget, sommeren 2011. Foto Heidi Romstad

2.0 Andre nedtegnelser om fjellslått

Som tidligere nevnt var gårdsdrifta frem til etter siste krig avhengig av forberging fra fjellet. Romstad hadde den tid en stor ressurs i form av mange og gode fjellsletter. Navnsetting på myrer i området rundt setra bærer ennå preg av det, en finner mange navn med endingen – enget. I tillegg til at eierne slo selv, ble det også drevet leieslått av mange brukere i bygda (Nils Bertelsen-enget er en slik myr). Mange husmenn fikk også slå i fjellet her.

Oversikt over plasseringen av høy-loddoer i området (Angitt av Adolf Romstad)

1. Nyloddo
2. Korsnessloddo
3. Rosåsloddo
4. Kariloddo
5. Sjulloddo
6. Seterloddo

Eksakt plassering kan angis bare av Sjulodd og seterlodd. De andre har vært borte før Adolf Romstad begynte å være i fjellet, men tomtene på de andre er kjent gjennom muntlige overleveringer.

Slåttearbeidet (Kilder Adolf, Knut Romstad og Kristian Lona)

Høyonna i fjellet ble gjort etter at slåttene var ferdig heime. Heimeslåttene begynte gjerne første "hoinndagavokko" og varte som regel 4-5 uker. Fjellslåttene foregikk derfor i midten av august og var ikke ferdig før siste halvdel av august. Været spilte stor rolle for når slåttene skulle foregå. Det pågikk i en hektisk og kort periode, når det slo til med godvær. Det var spesiell stemning når fjellslåttene skulle gjøres unna (Knut Romstad, pers.med). Det var mye folk som dro i vei og de ble mottatt av setertausa med noe ekstra der. De voksne lå på setra, mens ungdommen overnatta i høyløer i nærheten. Mange ganger gikk det til ut i september før de fikk fjellhøyet i stakk eller lodd. Tradisjonen ble holdt i hevd til slutten av 1950, da ble innmarka stadig viktigere. Jordene nær gården ble bakkeplanert og gav dermed større avling.

Slåttene varte 4-5 dager, og det var ikke vanlige arbeidsdager. De var lange, og sannsynligvis varme. De starta tidlig om morgenen. Mannfolka slo og kvinnfolka bredde graset utover. Det ble regnet en breier pr to slåttekarer. Det var viktig å ha med gode slåttekarer. Ola Romstad var en dyktig slåttekar i den siste generasjonen som drev denne virksomheten. Far hans Adolf, hadde arbeidet med å rake sammen tørrgraset og kjøre det til løa.

De hadde med seg flere ljaer når en slo i fjellet. Det var vanlig å heine ljaen før hver skåre. Når det gjaldt "bette" hadde det mye å si om det var "lettebette" eller "tongbette" gras. Det var best å slå tidlig mens graset var litt fuktig. (K. Lona 2011). Graset i fjellet ble alltid tørka på bakken. Med klart solskinn vart det "kå-skorpe" på breiene i 9-10-tida. Da bar det til å kå. Da ble graset snudd med riva slik at undersida kom opp. Kåinga kunne vare til ettermiddagen eller lengre. Myrgraset er kort og tett. Det tørker i løpet av en dag, og kunne derfor rakes sammen og samles for lagring dagen etter det var slått. Delvis ble det båret til løa og delvis kjørt med hest. Dersom været holdt kunne graset bli tørt i løpet av dagen og settes i stakk i løpet av ettermiddagen. Ikke alltid var en så heldig, utpå ettermiddagen kunne det komme en "floing" og en kunne være nødt til å tuve graset og breie det utover etterpå. Gras det hadde regna i fikk dårlig kvalitet og var mest vomfyll.

Den siste myra som var i bruk som slåttemyr på Romstad var Sjulenet og høyet lagret i Sjulloddo. Eldre folk sier at de gledde seg til fjellslåtten. Var været godt var det både friskt og romantisk å være i fjellet en uke eller to.

Stakksetting, lagring og heimkjøring

Når høyet var tørt skulle det lagres. Det som ikke fikk plass i loddo ble satt i stakk. Dette var arbeid som krevde innsikt for at lagringen skulle bli vellykka. Den måtte ha riktig form slik at regnvannet rant av og den måtte tråkkes godt. Først var det å finne en nogen lunde tørr plass nær det høyet som skulle stakkes. Sa var det å reise stakk stang. Høvde det slik vart ei smågran på stedet kvista opp. Den ble barka og toppen hogd av 4-5 meter fra rota.

Før høyet vart lagt på stanga, måtte det dugelig med stakkved rundt stanga. Dette for at høyet ikke skulle trekke vann fra jorda. En halv meter med bjørkeris ble lagt over noen grove kubber i botnet. Når grunnlaget var ferdig bar det til å "gjera stakken". Som oftest var det to om arbeidet. Den ene skulle "trødda stakken" og den andre kaste opp høyet. Det var oftest ei kvinne som tråkka i stakken. Hun måtte passe på at høyet ble jevnt fordelt. Særlig viktig var det å trø godt innmed stanga. Det var viktig for at høyet ikke skulle sige ut fra stanga, slik at det ble et tomrom der det kunne renne inn vann. Hendte det ble hele stakken skjemt.

Stakksetting på Grongstad (Fra Skarland: Bygdebok bind 1)

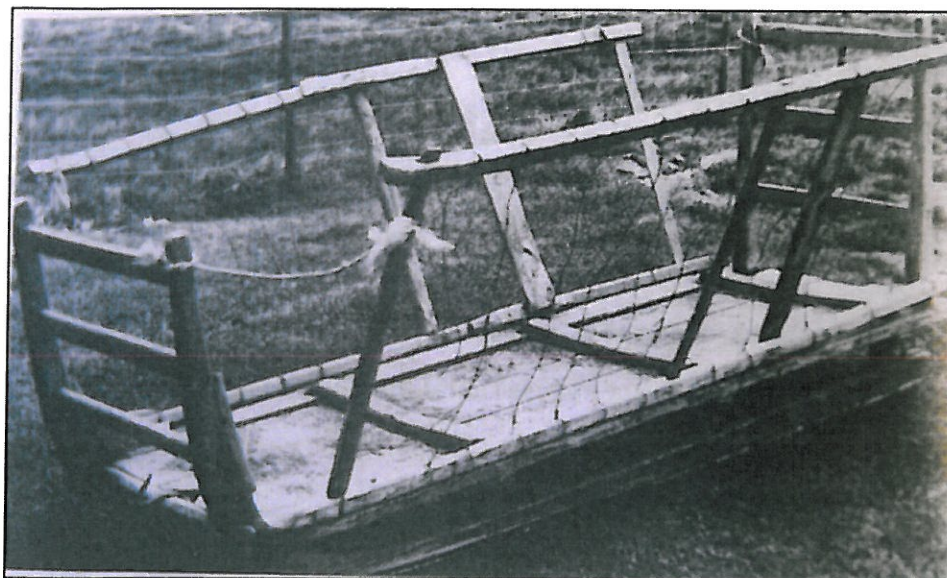
Når det lei mot slutten med høyet måtte ho som tråkka forme stakken smalere opp. Det siste høyet som ble raka sammen ble lagt i små, harde kjemmer som ble lagt øverst på stakken. Over disse kom et lag med never og en torv-ring danna toppen. Fikk stakken fasong av et egg,

ble det sagt at det var en *vakker stakk*. Det sies at en kunne se hvem som hadde tråkket stakken, ut fra fasongen. Knut Romstad anslår at det gikk to vinterlass på en stakk.

Stakksetting i 2004, Høylandet Historielag demonstrer for elever ved Høylandet barneskole, fra Heisjan.

I de store slåtteengene var det tømra høyløer (loddø). Kariloddø og Sjulloddø kan nevnes, den siste trolig satt opp i 1760. Løene var romslige, Sjul-loddø er på 5x6 meter og høyt under taket. Likevel ble de fulle av det rike fjellgraset og det måtte til alternativ lagring, stakksetting. Høyløene hadde to åpninger, den ene lavt nede og den andre høyt oppe. I den lavest ble høyet kasta inn. Når det skulle kjøres heim høy utpå vinteren var denne åpningen under snøen. Da måtte de hive ut høyet fra den øverste åpningen, på andre sida. Hvor store mengder som var lagra i Sjulloddø er vanskelig å anslå, med det tilsvarte mange stakker, kanskje fem stakker, altså opptil ti vinterlass med høy. Beregninger fra andre steder viser at et vinterlass inneholdt 330 kg høy (Mikkelsen og Krogstad 1999). Dette tilsvarer omtrent tre tonn høy fra Sjulmyra. Det var fire myrer av denne størrelsen innover fjellet, i tillegg til setervollen og formengden ble derfor stor.

Meisklinn, brukt til å kjøre heim høy på vinterføre (fra Skarland)

Setervollen ble også slått og høyet lagret i seterlodd. Dette var trolig bedre kvalitet, da det er mer gras og urter, enn på myrene. Det var trolig mer næringsverdi i seterhøyet enn myrhøyet. Det sies at det var mest sauene som fikk fjellhøy. Beregninger fra NLH under foringsforsøk med høy fra Sølendet (myrreservat), viste at det gikk ca tre kg høy pr forenhet. Dette var under optimale tørkeforhold, og det var ikke like sikkert hvert år (opplysninger i Mikkelsen og Krogstad 1999). Heimehøyet hadde noe høyere næringsverdi, 2 kg pr forenhet.

Forbehovet på gnr 101 bnr 1 kan anslås slik:

2 hester x	3,5 f e/dag x	230 dager inneforing =	1610 fe
10 kyr x	1,9 fe/dag x	230 dager inneforing =	4370 fe
5 ungdyr x	0,9 fe/dag x	230 dager inneforing =	1035 fe
<u>20 sauer x</u>	<u>0,75 fe/dag x</u>	<u>200 dager inneforing =</u>	<u>3000 fe</u>

Sum

10 015 fe

Sjulmyra	3000 kg/3 kg fe	=	1000 fe
Karienet	()		1000 fe
Rosåsenget/Åsenget	()		1000 fe
Nyloddomyra	()		1000 fe

Seterhøy (bedre kvalitet) 1000 fe

Sum fjellhøy 5000 fe

Heimehøy 10 000 kg/2 kg fe= 5 000 fe

Sum høy 10 000 fe

Når høyet skulle kjøres hjem fra fjellet ble det mange turer. Omtrent 15 tonn/330 kg pr lass er 45 turer. Det gikk mye tid til høykjøring, og det foregikk i jula og på etterjuls vinteren. En tur tok en dag, men de kjørte med flere hester samtidig.

Skaving

Etter opplysninger fra den generasjon av brukere som levde frem til 2000 (Randi og Ola Romstad), er det ikke tatt tilleggsfor i form av lauv på gården. Slåttemyrene ga så mye for at det ikke var nødvendig. Det fins områder med alm i nærheten, men ikke på Romstad. På Romstad og ellers i bygda var rogn-skav vanlig som tilleggsfor. Rognkjepper ble hogd og lagret og i løpet av vinteren ble det skavet bark av disse og foret til kyrne. Det likte de godt og skaving var trivelig arbeid (iflg Knut Romstad). Kristina Lona (2011) sier at skavingen var tålmodighetsarbeid, særlig når barken var frossen. Da ble lompene tatt inn og tinet ved komfyren. Når det ble mer vårlig satte kårkallene seg ute i vårsola og skov. Næringsverdien i rognbark er trolig god og smakfull. Elgen tar også slik bark i løpet av vinteren.

3.0 Setring

Det er de nære områdene til Romstad-setra, som ble utnyttet intensivt frem til siste krig. Etter det gikk bruken tilbake for å opphøre mot slutten av 1950. Områdene som ble slått, ligger mellom 210-260 moh. Setra ligger på 290 moh. I matrikkel av 1723 for gården Romstad er blant annet nevnt *"en liten sæter under hele gården"*. Senere fikk hvert av bruka, bnr 1 og 2, hver sin seter. Disse lå på samme setervoll, i sørhellinga under Rosåsen. Det var sammenhengende seterbruk der fram til 1920. Så var det noen år med opphold frem til 1926. Etter noe restaurering av bygningene ble seterbruket tatt opp og varte frem til 1948.

Seterbygningene

Før 1890: Setra bestod av flere bygninger: fjøset, eldhuset, jordkjeller og seterlodd (se kart for plassering). Eldhuset stod oppe ved seterbekken, på ei lita flate. Like bak var det en jordkjeller, der produktene (seterdrotten) vart lagra. Det er ingenting spor etter jordkjelleren i dag. Bygningsmassen ble endret noe på slutten av 1800-tallet. Eldhuset vart flytta ned til der dagens seter står og vart til mastu. Om gammel-setra fortelles at det bare var plass til gruve, seng til budeia og vogge til minstegutten som var med. Det var derfor behov for utvidelse og mastu og et nytt tilbygg var satt opp der setra står i dag. Det vart laga kokeplass for ost mellom mastu og eldhuset som ble satt opp i forlengelsen.

Setran 1959. Foto: Anders Romstad

Det er gjennomført flere restaureringer på bygningene. I 1926 var sylla og en tverrvegg delvis råtna. Dette ble utbedret i 1926-28. Det vart lagt inn nytt golv i eldhuset og mura ny gruve i gangen. Slik det står i dag, etter større restaurering i 1972 og 1974, var det også den gang etter

Setervollen i 2006. Foto: Heidi Romstad

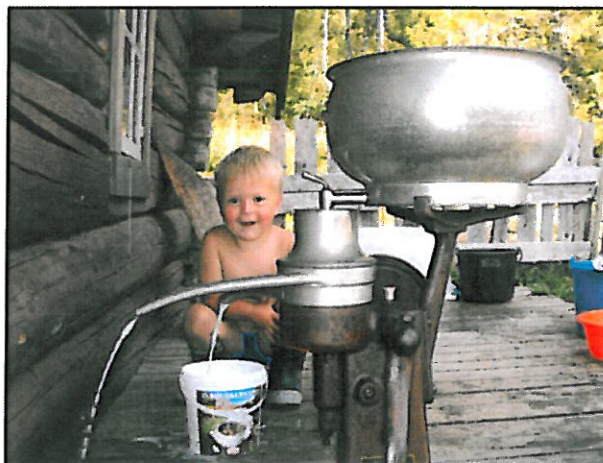
1890. Den var til forfall etter mange års opphør i drift. Store restaureringer måtte til, men mesteparten av stukkene i bygningene vart brukt. Innvendig er det gjort store endringer, da setra ble brukt til hytte etter restaurering i 1970-74. Det er siden lagt nytt tak i 1995. Det ble gjenopptatt seterdrift i 2005 og 2006. Det ble da drevet besøksseter med melking av to kyr. I tillegg var det grå trøndersau som beitet der et år, samt to griser det andre året.

Seterdrift og seterdrott

Seterdriften pågikk fra først i juli til rundt 20. august, altså 7 uker. Kyrne stunda til setra om våren og de eldste på gården husker at kyrne kunne stryke til seters før tida. Da måtte de hentes heim, for melkinga skulle foregå i sommerfjøsset tidlig på sommeren.

Til tross for at både folk og fe lengta til seters, var det et hardt liv på mange måter. Det var mye insekter, slik at kyrne til tider var ute om natta og stod inne om dagen. Siden det var lyst døgnet rundt var ikke dette noe praktisk problem. Vårbærkyr innebar at det var mye melk og dermed mye arbeid både med melkingen og med å ta vare på melka etterpå.

Som ellers i denne landsdelen var dette et melkeseterbruk. Produktene som ble laget var mysost (brunost). Denne var ikke tilsett fløte og var hard som murstein. Etter enkeltes mening, mindre egnelig til mat. Kvitosten som var laga av ostemassen vart kalt for "kjerringdaue". Likevel var det stor stas når setertausa kom heim med seterdrotten, særlig var smøret ettertraktet.

Separering ved Romstadsetran 2006. Foto: H Romstad

Slått av setervollen

Setervollen ble slått i juli. Til forskjell fra andre områder som ble slått i fjellet, var setervollen gjødslet. Det innebar større avling og mer næringsrikt for. På den forholdsvis lille setervollen på Romstad sto det en høyløe for lagring av seterhøyet (bilde side 5). Det var praktisk å lagre vollhøyet i løe, siden det var beitedyr som gikk der hele sommeren.

Grå trøndersau på setervollen. Foto: H Romstad

Referanser

Christiansen P.R (1999): Namdalen historie 1600-1837. Mellom skogen og havet.

Fremstad, E. & Moen, A. (2001): Truete vegetasjonstyper i Norge. NTNU Vitenskapsmuseet. Rapport botanisk serie 2001-4.

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag (1985): Utkast til verneplan for myrer i Nord-Trøndelag fylke.

Lona, K. (2011): Slåttonn i gammeltida. Meldingsblad for Høylandet Historielag Mars 2011. Nr 1. (34).

Matrikkel 1723 for anexgården Romstad

Moen, A. (1983): Myrundersøkelser i Nord-Trøndelag i forbindelse med den norske myrreservatplanen. K. Norske vitensk selskap. Museum rapport Botanisk serie 1983-1. 160 s.

Moen A. (2000): Botanisk kartlegging og plan for skjøtsel av Tågdalen naturreservat i Surnadal. NTNU, Vitenskapsmuseet. Rapport botanisk serie 2000-7.

Moen A og Nilsen L.S (2005): Botaniske verneverdier for slåtte- og kulturlandskap vest for Rosåsen, Høylandet. Botanisk notat 2005-4. NTNU.

Romstad H. (2002): Skjøtselsplan for gammel kulturmark på Romstad gnr 101 brn 1. Studentoppgave HISF.

Romstad, I. (1996): Gårdshistorie for Romstad. Gnr 101 Bnr 1 på Høylandet.

Rosendal, O.: 1964: Fjellslått på Rosendalen i eldre tid, 1967: Høyonna i gamaltida, 1968: Minne fra gjetlskogen og ømse anna. Bidrag til årbøker i Namdal Historielag.

Skarland, J. & Skarland, O. (1974): Bygdebok for Høylandet. Bind II.

Tretvik, A.M & Krogstad, K. (1999): Historisk studium av utmarkas betydning økonomisk og sosialt innen Tågdalens naturreservat for Dalsegg-grenda i Øvres Surnadal. NTNU Vitenskapsmuseet. Rapport botanisk serie 1999-2.